

Türkiye’de Yükseköğretimde Uluslararasılaşmanın Son On Beş Yılı

The Last Fifteen Years of the Internationalization of Higher Education in Turkey

Mahmut ÖZER

ÖZ

Yükseköğretimde uluslararasılaşma dünyada tüm ülkelerin yükseköğretim sistemlerini güçlendiren bir boyut olarak göz önüne aldıkları ve politika geliştirdikleri en önemli alanlardan birisini oluşturmaktadır. Ülkeler, özellikle uluslararası öğrenci sayılarını artırmak için birbirleri ile kıyasıya rekabet etmektedirler. Ülkelerin sağlamış oldukları imkanların ötesinde, yabancılara karşı politika değişiklikleri ülkelerin yükseköğretimde uluslararasılaşma gelişimini doğrudan etkileyebilmektedir. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere’de yaşanan son gelişmeler, uluslararası öğrenci akışında önemli kırılmalara yol açabilme potansiyeline sahiptir. Avrupa’nın en büyük yükseköğretim sistemine sahip olan Türkiye, özellikle son yıllarda uluslararası öğrenci sayısında kararlı bir artış eğilimini korumaktadır. Bu bağlamda, bu çalışmada, Türkiye’de yükseköğretimde uluslararasılaşmanın son 15 yılı ele alınmakta, güçlü ve zayıf yönleri verilere dayalı olarak analiz edilmekte, dünyada uluslararasılaşmada eğilimler ve son gelişmeler ışığında Türkiye için fırsatlar değerlendirilmekte ve öneriler sunulmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Yükseköğretim, Uluslararasılaşma, Türkiye

ABSTRACT

Internationalization of higher education constitutes one of the most important fields on which all the countries around the world develop their policies by considering it as a dimension strengthening their higher education systems. Countries compete each other to increase the number of foreign students they have. Beyond the opportunities offered by countries, changes in the policies towards foreigners can directly affect the development of internalization of higher education. Recent developments in the United States of America and in England may particularly cause breaking points in the flow of foreign students. Having the biggest higher education system in Europe, Turkey shows tendency to have a stable increase in the number of foreign students in recent years. In this regard, this study deals with the last 15 years of internalization of higher education in Turkey, analyses the strengths and weaknesses based on the data, evaluates the possible opportunities for Turkey in the light of recent developments and tendencies in internalization worldwide and offers suggestions.

Keywords: Higher Education, Internationalization, Turkey

GİRİŞ

Yükseköğretimde uluslararasılaşma ülkelerin yükseköğretim sistemlerini düzenlemede dikkate aldıkları en önemli boyutlardan birisini oluşturmaktadır. Ülkeler bir taraftan vatandaş-

ların yükseköğretime erişimini kolaylaştırırken ve dolayısıyla yükseköğretimde okullaşma oranlarını sürekli yukarı seviyelere çıkartmaya çalışırken diğer taraftan çoklu etkiye sahip olan uluslararasılaşma boyutunu güçlendirmeye çalışmaktadırlar. Uluslararasılaşma bir taraftan ekonomik getirilerinin önemli

Mahmut ÖZER (✉)

ORCID ID: 0000-0001-8722-8670

Rector of Bülent Ecevit University, Zonguldak, Türkiye

Bülent Ecevit Üniversitesi Rektörü, Zonguldak, Turkey

mahmutozer2002@yahoo.com

Geliş Tarihi/Received : 05.06.2017

Kabul Tarihi/Accepted : 18.08.2017

boyutlara ulaşması nedeniyle tüm ülkeler tarafından önemli bir gelir kaynağı olarak görülürken diğer taraftan eğitim kalitesini de olumlu etkilemektedir. Özellikle lisansüstü uluslararası öğrencileri kendi ülkelerine çekmek isteyen ülkeler dünyanın en zeki insanlarını yükseköğretim sistemleri içerisine sokarak araştırma kapasitelerini güçlendirmeye çalışmaktadırlar.

Dünyada yaklaşık dört milyon uluslararası öğrenci bulunmaktadır (UNESCO, 2014). Bu sayının günümüzde çok daha fazla arttığı bilinmektedir. Dünyada uluslararası öğrenciler ve öğretim elemanları açısından en çekici destinasyonu olma özelliğini son yıllardaki düşüşlere rağmen Amerika Birleşik Devletleri (ABD) halen korumaktadır. Bu durum Amerikan yükseköğretim kurumlarını güçlü ve dayanıklı kılan özelliklerin başında gelmektedir. Diğer ülkeler bu yarışta rekabet edebilmek ve özellikle genç ve zeki beyinlerini kaptırmamak için önemli teşvikleri uygulamaya sokmak durumunda kalmaktadırlar. Diğer taraftan, özellikle uluslararası öğrenci pazarında en büyük paya sahip olan ülkeler sadece doğrudan uluslararası öğrencilerden elde ettiği gelirin ötesinde hizmet sektörlerinin de gelişmesi nedeniyle en büyük geliri elde etmektedirler. Örneğin, Kanada'da uluslararası öğrencilerin yıllık toplam harcamaları 2014 yılında Kanada'nın ekonomik aktivitelerine yaklaşık 11.4 Milyar USD katkı sağlamış olup, bu tutar Kanada'nın toplam hizmet ihracatının %11'ine karşılık gelmektedir (Roslyn Kunin and Associates, 2016). Ülkeler özellikle uluslararası öğretim elemanlarını ülkelerine çekerek hem eğitim kalitesini hem de araştırma kapasitelerini güçlendirmeye özen göstermektedirler (Knight, 2007). Tüm bu çabalar ayrıca ülkelerin kamu diplomasisi ve yumuşak güç kullanımında büyük esneklikler sağlamaktadır. Dolayısıyla ülkeler uluslararasılaşmadan azami fayda sağlayabilmek için yükseköğretim sistemlerini sürekli revize etmektedirler (Altbach & Knight, 2007; Özer, 2012).

Yükseköğretimde uluslararasılaşma, yukarıda da değinildiği gibi yükseköğretim kurumlarının kalitesini artıran bir husus olarak görülürken, ülkelerin ekonomilerine ve sosyal, kültürel ve politik alanlara kadar çok farklı katmanlarda ve geniş bir spektrumda önemli katkılar yapabilme potansiyeline sahiptir. Bu nedenle bölgelerinde ve dünyada önemli aktör olan veya bu yönde ilerleyen ülkelerin hem öğrenci hem de öğretim elemanı düzeyinde yükseköğretimde uluslararasılaşmada önemli bir çekim merkezi olabilmek için birbirleriyle kıyasıya rekabet ettikleri ve devasa bütçeleri olan farklı projeleri uygulamaya koydukları görülmektedir. Bu yazıda, Türkiye'de yükseköğretimde uluslararasılaşmanın son on beş yılı ele alınmakta, güçlü ve zayıf yönleri verilere dayalı olarak analiz edilmekte, dünyada uluslararasılaşmada eğilimler ve son gelişmeler ışığında Türkiye için fırsatlar değerlendirilmekte ve öneriler sunulmaktadır.

Ülkelerin Yükseköğretimde Uluslararasılaşma Stratejileri

Ekonomik büyüme ve etkin yükseköğretim birbiriyle doğrudan ilişkili olduğu için, küresel rekabet ortamında birçok ülke ekonomik ve toplumsal hedeflerine bağlı olarak yükseköğretim sistemlerini yeniden gözden geçirmekte ve önlerine yeni hedefler koymaktadırlar. Yükseköğretimde okullaşma oranlarını önemli ölçüde artıran birçok ülke, ülkelerinin uluslararası yükseköğ-

retim piyasasında eğitim ve araştırma için bir çekim merkezi olması hedefini gütmektedirler. Bunu gerçekleştirmek için de çok büyük kaynaklar ayrılmakta ve çok sayıda büyük ölçekli ve dev bütçeli projeler devreye sokulmaktadır. Örneğin Çin, Güney Kore ve Singapur'un son on yılda kendi yükseköğretim sistemlerinde uygulamaya koydukları projelere bakmak, yükseköğretim alanında devasa rekabeti ve mücadeleyi anlamak için yeterli olacaktır.

Küresel akademi piyasasında güçlü bir şekilde yer almak isteyen ülkelerin uygulamaya koydukları projelere bakıldığında uluslararasılaşma stratejilerinde ortak yönler görülmektedir (Özer, 2016a). Bunlardan bir tanesini, ülkelerinin yükseköğretim kurumlarını ve araştırma merkezlerini, hem öğrenci hem de bilim insanı düzeyinde dünyanın en zeki ve başarılı insanları için bir çekim merkezine dönüştürecek projeler oluşturmaktadır. Bu amaçla öncelikle kendi ülkelerindeki başarılı öğrencilerin özellikle lisansüstü eğitim için ülkeyi terk etmelerinin önüne geçmeyi sağlayacak projeler geliştirmektedirler. Buna ilave olarak başarılı uluslararası öğrencilerin ülkelerini tercih etmelerini sağlayacak projelere devasa yatırım yapmakta; aynı zamanda doktora sonrası uluslararası araştırmacıların ülkelerine akışını artırmaya çalışmaktadırlar. Dahası, özellikle dünyanın en saygın üniversitelerinden akademisyenleri ülkelerindeki eğitim ve araştırma ile bir şekilde ilişkilendirmenin ve kısa süreli, kısmi-zamanlı veya tam-zamanlı olarak transfer etmenin yollarını aramaktadırlar. Örneğin, Güney Kore 2008 yılında sadece yabancı bilim insanlarının Güney Kore'de eğitime katılmaları ve araştırma yürütmeleri için beş yılı kapsayan ve toplam fonu 800 milyon USD olan yeni bir proje başlatmıştır (Wildavsky, 2010).

Benzer şekilde, söz konusu ülkeler, yükseköğretim kurumlarının ve araştırma merkezlerinin uluslararası bağlantı/işbirliği sayısını artırmaya çalışmaktadırlar. Bu amaçla dünyanın elit üniversiteleri ve araştırma merkezleri ile ikili işbirliklerini artırmaya odaklanmaktadırlar. Bu, ortak lisans ve lisansüstü programları uygulamaya sokmaktan uluslararası çok ortaklı araştırma merkezlerini ülkelerinde tesis etmeye kadar geniş bir spektrumdaki faaliyetleri içermektedir. Bu yatırım, yukarıda değinilen uluslararası başarılı bireyleri ülkeye çekmeyi de kolaylaştıran bir yatırım olarak çok yönlü faydalara sahip olabilmektedir. Böylece ülkelerinin hem eğitim kalitesini artırmakta hem de araştırma kapasitesini güçlendirmektedirler. Dolayısıyla ekonomik gelişmeye de güçlü bir arka plan sağlamış olmaktadır.

Elbette yukarıda değinilen projelerin hızla uygulamaya geçebilmesi ve kısa sürede sonuç alınabilmesi için ülkenin tüm yükseköğretim kurumları değil, gelişmeye en fazla açık güçlü yükseköğretim kurumları seçilip özelliklerine göre projelerde yer almaları sağlanmaktadır. Böylece bu kurumların hem daha güçlü olmaları hem de dünyadaki görünürlükleri de artırılmış olmaktadır. Örneğin Çin öncelikle yükseköğretimde okullaşma oranını artırmak ve mevcutlarının kalitesini de yükseltmek için 90'lı yılların başında "Project 211" adı altında yaklaşık 100 üniversitesine 20 milyar USD tutarında bir fon aktarmıştır. Ardından, 90'lı yılların sonundan itibaren "Project 985" adıyla ülkedeki en iyi üniversitelerini yukarıda değinilen öncelikler çerçevesinde güçlendirebilmek için on elit üniversite hedefiyle

yeni bir proje başlatmış, seçtiği potansiyel elit üniversitelerine ilave fonlar aktarmıştır. Örneğin, Beijing ve Tsinghua üniversitelerinin her biri bu beş yıllık sürede 225 milyon USD tutarında ilave fonlar almışlardır (Wildavsky, 2010).

Sonuç olarak, ülkeler dünyadaki ekonomik, toplumsal ve kültürel rekabette yer alabilmek için yükseköğretim sistemlerine devasa yatırım yapmaktadırlar. Öncelikle kendi vatandaşlarının yükseköğretime erişimini (yükseköğretimde okullaşma oranını) artırırken diğer taraftan uluslararası bilimsel ağda önemli bir merkez (“hub”) olabilmek için çok sayıda farklı projeyi uygulamaya koymaktadır. Her bir proje ayrı gibi dursa da birbirini beslemekte ve dolayısıyla entelektüel bir merkez olma olasılığını artırmaktadır.

Türkiye’nin bölgesinde ve dünyada önemli bir aktör olarak önüne koyduğu büyük hedefler birlikte değerlendirildiğinde yükseköğretim alanında da dünyadaki en önemli merkezlerden birisi olmaktan başka bir çıkış bulunmamaktadır. Bu nedenle yukarıda ana hatları ile kısaca değinilen uluslararası deneyimlerden yola çıkarak yükseköğretim alanında artık kendi yol haritasını güncelleyerek hedeflerini sürekli yükseltmesi, yeni başarı hikâyelerini ortaya çıkartacak devasa projeleri başlatması ve bu doğrultuda hızla yol alması gerekmektedir. Ülkemizin son on yılında yükseköğretim alanındaki başarı hikâyeleri ve özellikle son yıllarda yukarıda değinilen konularla ilgili samimi çabaları ve tecrübeleri bunu yapabilecek potansiyeli olduğunu göstermektedir. Bu konuda gerek Yükseköğretim Kurulu (YÖK) ve üniversiteler gerekse siyaset ve diğer kurumlar ve sektörler oldukça istekli görünmekte, çabalamakta ve arayış içerisinde dirler. Bu da gelecek için oldukça umut vericidir.

Yükseköğretim Sistemimizde Uluslararasılaşma

Uzun yıllar yükseköğretim talebine arz üretemeyen yükseköğretim sistemimiz, özellikle son on yılda erişimin önündeki bir taraftan başörtüsü, katsayı gibi engelleri ve diğer taraftan arz yetersizliğini ortadan kaldırmıştır. Çok sayıda yeni üniversitenin kurulmasıyla yükseköğretim sistemimiz devasa bir arz kapasitesine ulaşarak heterojen bir yapıya kendiliğinden evrilmiştir. Her ilde en az bir üniversite kurularak yükseköğretim tam anlamıyla “yurt sathına” yayılmıştır. Yükseköğretimde okuyan öğrenci sayısı 2017 itibarıyla artık yedi milyonun üzerine çıkmış, yükseköğretime tercih edeceklerin seçenekleri çoğaldığı gibi tercih davranışı da değişmiştir.

Türkiye’nin yükseköğretim alanındaki devasa atılımıyla eş zamanlı olarak ekonomik kalkınması, uluslararası tanınırlığı ülkemizdeki uluslararası öğrenci ve öğretim elemanı sayısının artmasında önemli bir itici güç oluşturmuştur. Diğer taraftan uzun yıllardır devam eden Bologna süreci ile ilgili deneyim Avrupa Birliği ülkeleri ile öğrenci ve öğretim elemanı değişimi programlarındaki hareketliliği artırmıştır. Mevlana programı da Avrupa Birliği dışındaki ülkeler ile ikili işbirliklerini artırmış, yine bu ülkelerle yükseköğretim kurumlarımız arasındaki öğrenci ve öğretim elemanı değişimlerinin her yıl artmasını sağlamıştır. Her iki programın katkısıyla Yükseköğretim kurumlarımızın tanınırlığı ve görünürlüğü her geçen gün artmaya devam etmektedir.

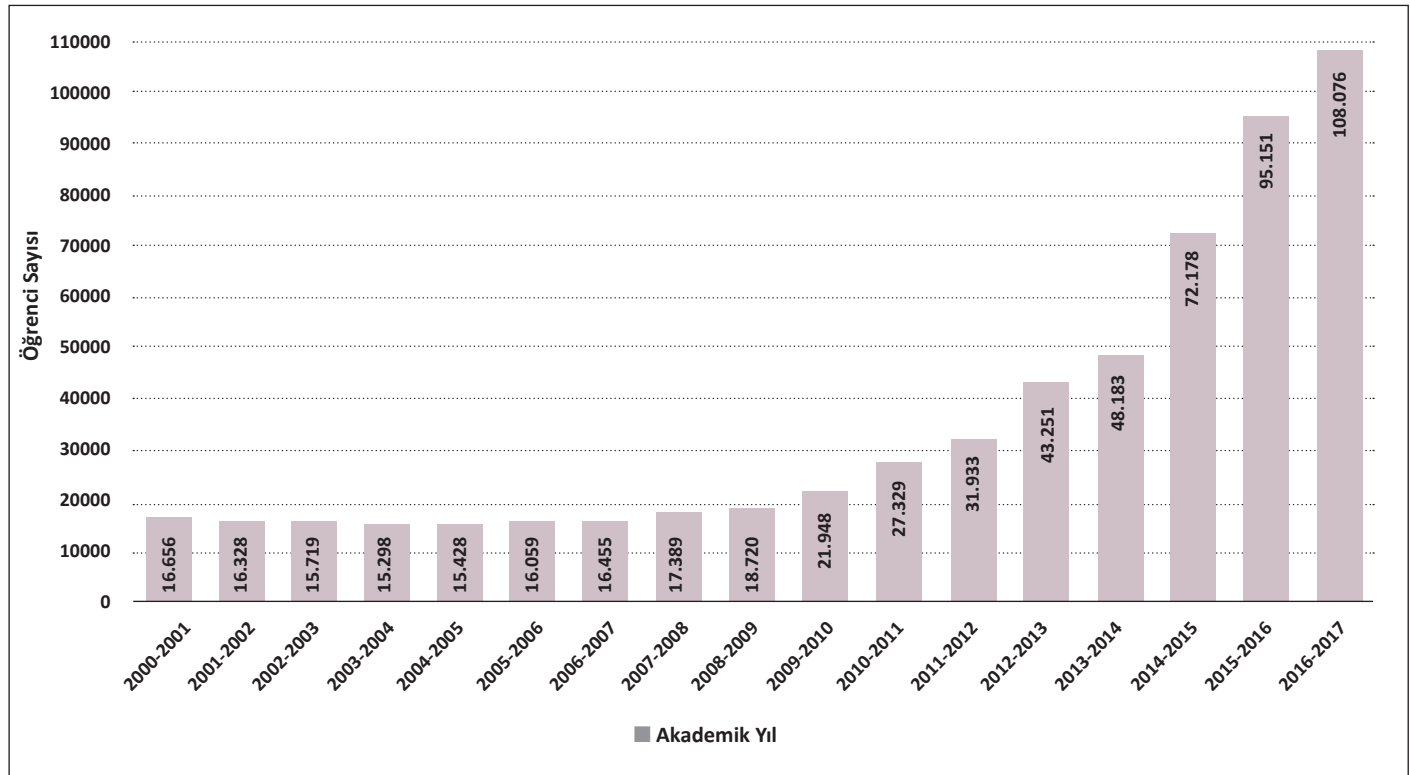
Şekil 1’de görüldüğü gibi Türkiye’de okuyan uluslararası öğrenci sayısı her geçen yıl artmaktadır (YÖK 2016-2017 öğretim yılı yükseköğretim istatistikleri, 2017; Gür et al., 2017). 2008 yılına kadar uluslararası öğrenci sayısında yıllara göre ciddi bir değişimin olmadığı, yaklaşık 15.000 bandında seyrettiği görülmektedir. Özellikle YÖK’ün sürece aktif olarak sahip çıkması, gerekli düzenlemeleri yapması ve yükseköğretim kurumlarını bu doğrultuda teşvik etmesi etkisini uluslararası öğrenci sayısında dramatik artışla göstermiştir. Örneğin, 2013-2014 eğitim-öğretim yılında uluslararası öğrenci sayısı 48.183 iken bu sayı 2014-2015 eğitim-öğretim yılında 72.178’e, 2015-2016 eğitim-öğretim yılında ise 95.151’e, 2016-2017 eğitim-öğretim yılında ise 108.076’ya yükselmiştir.

Şekil 2’de Türkiye’de okuyan uluslararası öğrencilerin 2016-2017 eğitim-öğretim yılı itibarı ile programlara göre dağılımı görülmektedir (Gür et al., 2017). Buna göre uluslararası öğrencilerin %5.7’si ön lisans programlarında, %69.5’i lisans programlarında, %17.7’si yüksek lisans programlarında ve %7’si doktora programlarında eğitim görmektedir. Bir diğer deyişle uluslararası öğrencilerin yaklaşık %25’i lisansüstü programlarda kayıtlıdır.

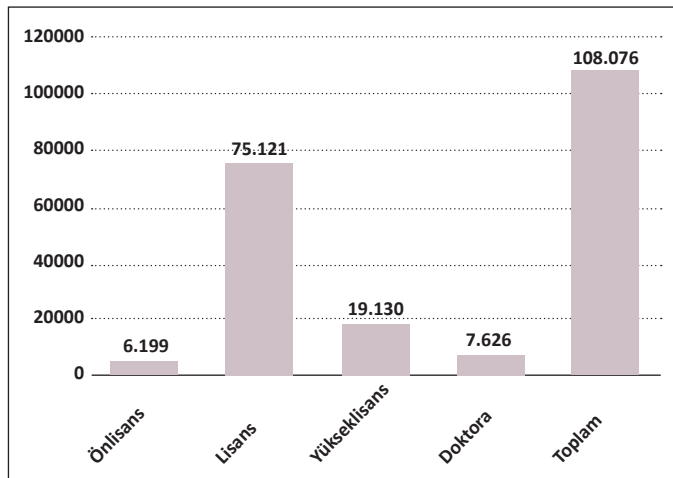
2016-2017 eğitim-öğretim yılı itibarıyla yükseköğretimde kayıtlı öğrencilerin %1.5’i uluslararası öğrencilerden oluşmaktadır. Eğitim seviyelerine göre yüzdelere bakıldığında ön lisans programlarında kayıtlı öğrencilerin % 0.24’ü; lisans programlarında kayıtlı öğrencilerin %1.8’i; yüksek lisans programlarında kayıtlı öğrencilerin yaklaşık %4’ü ve doktora programlarında kayıtlı öğrencilerin ise %8.3’ünün uluslararası öğrencilerden oluştuğu görülmektedir. Türkiye’de bu oranlar 2013 yılı için, lisans, yüksek lisans ve doktora veya eşdeğer programlar için sırasıyla %1, %4 ve %4 olarak gerçekleştiği göz önüne alındığında özellikle lisans ve doktora programlarında yüzde olarak iki kat artış sağlandığı dikkat çekmektedir.

OECD’nin “Bir Bakışta Eğitim 2015” adlı raporuna göre, 2013 yılında lisans veya eşdeğer seviyedeki programlarda uluslararası kayıtlı öğrencilerin kayıtlı toplam öğrencinin yüzdesi olarak OECD ortalaması %6 iken, yüksek lisans veya eşdeğer programlardaki uluslararası kayıtlı öğrencilerin OECD ortalaması %14, doktora seviyesinde ise %24 olduğu gözönüne alındığında ülkemizde bu eğilimin 2016-2017 eğitim-öğretim yılı itibarı ile yakalandığı, ancak yüzde olarak düşük kaldığı görülmektedir (OECD, 2015).

Lisans, yüksek lisans ve doktora programlarındaki toplam öğrencilerin yüzdesi olarak uluslararası öğrenci oranlarına bakıldığında, özellikle gelişmiş ülkelerde bu oranların giderek arttığı görülmektedir. Bu eğilim, uluslararası öğrencilerin ağırlıklı olarak lisansüstü eğitimi, eğitim için de dünyanın araştırma kapasitesi en güçlü yükseköğretim kurumlarını tercih ettiklerini göstermektedir. Örneğin, uluslararası öğrenciler açısından tercih edilen ülkelerin çoğunda doktora programlarına giren öğrencilerin %40’dan fazlasını uluslararası öğrencilerin oluşturduğu görülmektedir. Mevcut eğilimler göz önüne alındığında dünyada bu bakımdan avantajlı olan yükseköğretim kurumlarının lisansüstü programlarındaki uluslararası öğrenci oranlarının oldukça yüksek olmasında şaşılacak bir durum

Şekil 1: Yükseköğretim sistemimizde okuyan uluslararası öğrencilerin yıllara göre dağılımı (Kaynak: YÖK 2016-2017 öğretim yılı yükseköğretim istatistikleri, 2017).

Şekil 2: 2016-2017 eğitim-öğretim yılında ülkemizde okuyan uluslararası öğrencilerin eğitim seviyesine göre dağılımı (Kaynak: YÖK 2016-2017 öğretim yılı yükseköğretim istatistikleri, 2017).

yoktur. Dolayısıyla ülkemizde de özellikle lisansüstü programları güçlü olan yükseköğretim kurumlarımızın uluslararası öğrenci sayılarının artırılması konusunda politikalar, stratejiler geliştirilmesi gerekmektedir.

2016-2017 eğitim-öğretim yılı itibari ile ülkemize en fazla öğrenci gönderen ilk 10 ülke ve öğrenci sayıları Şekil 3'de görülmektedir (Gür et al., 2017). Buna göre ülkemizde en fazla uluslararası öğrenci Suriye'den gelirken, bu ülkeyi sırasıyla

Azerbaycan, Türkmenistan, İran ve Afganistan izlemektedir. Uluslararası öğrenci alınan ülkeler dağılımına bakıldığında oldukça büyük bir çeşitlilik gösterdiği, sayıları az da olsa hemen hemen her ülkeden öğrenci geldiği görülmektedir. Diğer taraftan önceki yıllarla karşılaştırıldığında ülke çeşitliliğinin her yıl arttığı da dikkat çekmektedir.

Yükseköğretimde uluslararası öğretim elemanları sayısında 2006 yılına kadar büyük bir değişim görülmediği ve yaklaşık 1.000 seviyesinde seyrettiği, daha sonra artışa geçtiği, özellikle 2013-2014 eğitim öğretim yılından sonra dramatik bir artış olduğu ve 2016-2017 eğitim öğretim yılı itibariyle 2,886'ya yükseldiği görülmektedir (Gür et al., 2017). 2,886 uluslararası öğretim elemanının 1057'si öğretim üyesidir. 2016-2017 eğitim-öğretim yılı itibari ile yükseköğretim sistemimizdeki öğretim elemanlarının yaklaşık %2'si uluslararası öğretim elemanlarından, öğretim üyelerinin yaklaşık %1.5'i de uluslararası öğretim üyelerinden oluşmaktadır. En fazla uluslararası öğretim üyesine sahip üniversiteler sırasıyla İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, ODTÜ ve Boğaziçi Üniversitesi'dir.

2016-2017 eğitim-öğretim yılı itibari ile ülkemize en fazla öğretim elemanı gönderen ilk 10 ülke ve öğretim elemanı sayıları Şekil 4'de görülmektedir (Gür et al., 2017). Buna göre ülkemize en fazla uluslararası öğretim elemanı ABD'den gelirken bu ülkeyi sırasıyla Suriye, Azerbaycan, Birleşik Krallık ve İran izlemektedir. Uluslararası öğrencilerde olduğu gibi uluslararası öğretim elemanlarının ülkeler dağılımının da büyük bir çeşitlilik gösterdiği görülmektedir.

Uluslararası öğrenci ve öğretim elemanlarındaki yıllara göre önemli artışlar sağlanmasına rağmen en önemli sıkıntılardan birisi eğitim ve araştırmada güçlü yükseköğretim kurumlarımızdaki uluslararası öğrenci ve öğretim elemanı oranlarının dünyadaki örneklerine göre oldukça düşük seviyelerde olmasıdır. Dünyada önde gelen üniversitelerde özellikle uluslararası öğrenci oranları %30 ve üzeri seviyedeysen benzer niteliklere sahip ülkemizdeki üniversitelerde bu oran oldukça düşüktür. Örneğin 2013-2014 eğitim-öğretim yılında Türkiye'deki uluslararası öğrencilerin %6.3'ü (3.051 öğrenci) İstanbul Üniversitesi'nde kayıtlı iken bu öğrenciler İstanbul Üniversitesi'nde okuyan aynı akademik yıldaki öğrencilerin yaklaşık %2.4'üne karşılık gelmektedir (Üniversitelerarası Kurul, 2016). Dolayısıyla bu anlamda nitelikli bir kümelenme sorunu bulunmaktadır.

Dünyada Yükseköğretimde Uluslararasılaşmada Yeni Gelişmeler ve Türkiye için Fırsatlar

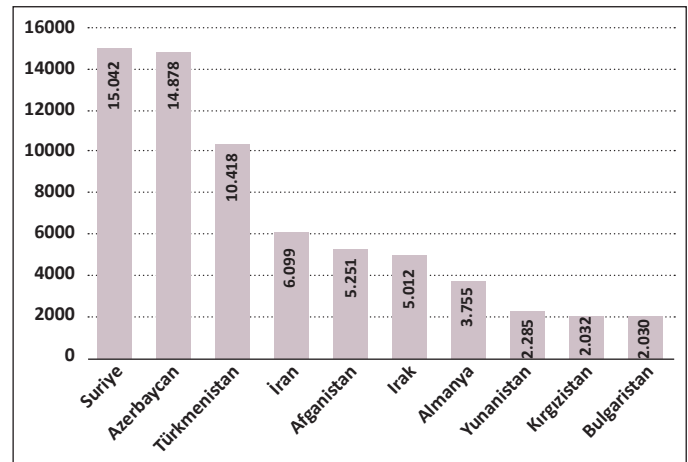
Uluslararası öğrencilerin bir ülkeyi tercihini eğitimin kalitesinden yaşam koşullarına, okuma esnasında ve mezuniyet sonrası çalışma imkânlarından eğitim diline kadar çok sayıda faktör etkilemektedir. Bu faktörlerden belki de en önemlisini o ülkenin vize ve göçmen politikaları ve dolayısıyla yabancılara bakışı oluşturmaktadır. Bu bağlamda özellikle uluslararası öğrenciler açısından en çok tercih edilen iki destinasyon olan ABD ve İngiltere'de son zamanlarda yaşananlar, uluslararası öğrenciler ve akademisyenlerin bu ülkelere akışında azalmalar olacağına ve her geçen gün sayıları artan uluslararası öğrencilerin dünyadaki dağılımlarında yeni dalgalanmaların yaşanabileceğine ve yeni çekim merkezlerinin oluşabileceğine de işaret etmektedir.

Tüm dünyada milliyetçilik akımlarının ön plana çıkması, yabancı ve özellikle Müslüman düşmanlığı etrafında politikalarını şekillendiren ülkelerde yükseköğretim kurumları için uluslararasılaşma boyutu ile ilgili alarm zilleri çalmaya başlamıştır. Özellikle uluslararası öğrenci ve öğretim elemanları açısından pastadan en büyük dilime sahip olan Amerika ve İngiltere'deki politika değişimleri tüm dünyada uluslararasılaşma ile ilgili tarihi bir kırılmanın yaşanacağını ipuçlarını vermektedir (Altbach & de Witt, 2016; Yeung, 2016; Pitman, 2016; Weale, 2016; Özer, 2016b; 2016c; 2016d). Mevcut politikalar çerçevesinde uluslararası öğrenci ve öğretim elemanları ile ilgili tedirginlikler giderek artmakta ve yeni destinasyon arayışları sürmektedir.

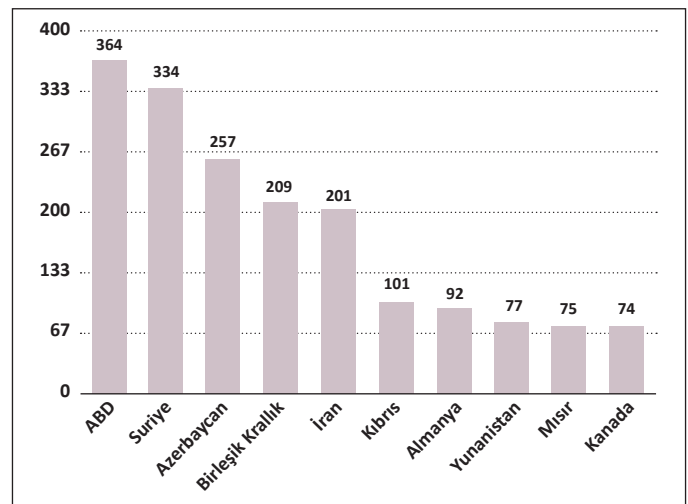
Brexit sonrası İngiltere yükseköğretiminde başlangıçta Avrupa Birliği ülkeleri ile öğrenci değişimi ve projeler bağlamında sorunlar ortaya çıkarken daha sonra özellikle ülkeye göçü azaltma yönünde alınan kararlar uluslararası öğrencileri ve akademisyenleri tedirgin etmeye başlamıştır. Theresa May, üniversitelerinin artık uluslararası öğrencilere çok fazla bağımlı olmayan sürdürülebilir finansman modelleri geliştirmeleri gerektiğini savunmaktadır (Yeung, 2016). Bu doğrultuda hükümetin özellikle daha sıkı vize uygulamasına geçmesi, uluslararası öğrencilerin mezuniyet sonrası ülkede çalışmalarının daha da zorlaştırılması ve uluslararası öğrencilerin de göçmen azaltma politikası içinde değerlendirilmesi ilk sonuçlarını vermeye başladı: The Higher Education Admissions Service, Ucas'ın 2016 yılı son raporuna göre Avrupa Birliği dışından

kabul edilen lisans öğrenci sayısı %2.3 oranında düşmüş olup bu durum, 2011 yılında beri ilk düşüşe işaret etmektedir (Weale, 2016). Bu düşüşte kabul oranının ötesinde başvuru sayısındaki düşüşün de etkili olduğu ifade edilmektedir. Düşüşün sadece Avrupa Birliği dışı ülkelerle de sınırlı olmadığı görülmektedir. Henüz tüm rakamlar ortaya çıkmamasına rağmen öğrenci başvuru süresi erken biten Cambridge Üniversitesi'ne Avrupa Birliği'nden yapılan başvurularda da %17'lik düşüş kaydedilmiştir.

Özellikle uluslararası öğrencilerin İngiltere'de üniversitelere ve ekonomiye yıllık yedi milyar poundluk bir katkısı gözönüne alındığında akademik ve ekonomi çevrelerinden uluslararası öğrencilerin göçmen politikası kapsamında çıkartılması ve uluslararası öğrencilere yönelik politikaların ve retorikinin acilen değiştirilmesi gerektiği, aksi takdirde bu politikanın

Şekil 3: 2016-2017 eğitim-öğretim yılı itibari ile ülkemize en fazla öğrenci gönderen ilk 10 ülke ve öğrenci sayıları (Kaynak: YÖK 2016-2017 öğretim yılı yükseköğretim istatistikleri, 2017).

Şekil 4: 2016-2017 eğitim-öğretim yılı itibari ile ülkemize en fazla öğretim elemanı gönderen ilk 10 ülke ve öğretim elemanı sayıları (Kaynak: YÖK 2016-2017 öğretim yılı yükseköğretim istatistikleri, 2017).

hem yükseköğretim kurumlarına hem de ekonomiye büyük zarar vereceği uyarıları yapılmaktadır (Pitman, 2016). İlaveyen, uluslararası öğrencilerden elde edilen finansmanda düşüklük olduğunda bunun sadece araştırma fonlarına olumsuz yansımaları olmayacağı, aynı zamanda özellikle dezavantajlı İngiliz öğrencilerin yükseköğretime erişimini kolaylaştırma imkânlarının ve bursların da olumsuz etkileneceğine değinilmektedir (Wigmore, 2016).

Diğer taraftan Trump'ın ABD Başkanı seçilmesi, hem Amerika hem de dünyaya etkileri bağlamında sıcak tartışma konusu olurken yükseköğretim açısından da artık tartışılmaya başlanmıştır. Trump'ın özellikle müslüman ve yabancı düşmanlığı hakkındaki ifadeleri, Amerikan yükseköğretim kurumlarının uluslararasılaşmasını olumsuz etkileyebileceği şimdiden görülmektedir (Albach & de Witt, 2016). Benzer şekilde, ABD'de halen yaşayan uluslararası öğrenci ve öğretim elemanlarının kariyer planlarını gözden geçirdikleri artık bir vakiadır. Ülkede yabancılarla ilgili iklimin ötesinde uygulanacak daha sıkı vize politikaları ve özellikle Müslümanlara yönelik artan inceleme ve sorgulamalar biraraya geldiğinde doğal olarak uluslararası öğrenciler ve öğretim elemanları kendileri için hem yaşam hem de akademik ortam olarak daha rahat edebilecekleri başka destinasyonlara yöneleceklerdir.

Söz konusu risklerin ne oranda gerçekleşeceğini şimdiden kestirmek zor olsa da diğer ülkeler uluslararasılaşma ile ilgili yükseköğretim politikalarını ve beklentilerini güncelleyeceklerdir. Uluslararası akışın genellikle itme ve çekme modeline göre tanımlandığı gözönüne alındığında dünyada en fazla uluslararası öğrenciye ev sahipliği yapan Amerika ve İngiltere için önceden çekme faktörleri daha fazla iken yeni gelişmeler itme faktörlerinin artabileceğine işaret etmektedir. Bu, yavaş gerçekleşse de uluslararası öğrenciler açısından ağırlığı göz önüne alındığında dünyada yükseköğretimde uluslararasılaşma ağı açısından yeni bir kırılmaya ve akabinde yeni çekim merkezlerinin oluşmasına yol açabilir. Dolayısıyla yükseköğretim sistemleri uluslararasılaşma açısından avantajlı ülkeler ABD ve İngiltere'ye yönelik uluslararası öğrenci ve öğretim elemanı akışını bu itmeden dolayı kendilerine çekebilmek için bundan sonra daha da aktif davranacaklardır.

Hem bölgesinde ve dünyada gelişen ve güçlenen ekonomisi ile siyasi bir aktör olarak ön plana çıkan hem de yükseköğretim sistemi son yıllarda olumlu anlamda büyük dönüşüm sağlayan Türkiye'nin bu yeni oluşumda güçlü bir şekilde yer alabilme potansiyeli bulunmaktadır. Tarihsel olarak da Batı'dakine benzer bir yabancı düşmanlığı sorunu olmaması, Türkiye'nin başta Müslümanlar olmak üzere bütün uluslararası öğrenci ve öğretim elemanları için güvenli ve emin bir liman olabilme imkânını güçlendirmektedir. Türkiye'deki mevcut uluslararası öğrencilerin ve öğretim elemanlarının ülke dağılımının diğer ülkelere göre büyük çeşitlilik göstermesi ve bu çeşitliliğin her geçen yıl artması da bu potansiyele işaret etmektedir. Ülkemizin bu yeni durumu kendi lehine çevirebilecek politikaları geliştirmesine her zamankinden daha fazla ihtiyaç vardır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Türkiye yükseköğretim sistemi artık, Çin, Hindistan, ABD, Brezilya ve Rusya'dan sonra dünyanın altıncı büyük sistemi haline gelmiştir. Yükseköğretimde uluslararasılaşma bir dilek ve temenninin ötesinde sadece yükseköğretim kurumları için değil ülkeler için de çok kritik bir boyut olarak yoğun mücadelelerin yapıldığı bir alana dönüşmüştür. Özellikle, uluslararası alanda son yıllarda yaşanan gelişmeler, Türkiye'nin uluslararası öğrenci ve öğretim elemanları için güvenli bir destinasyon olabilme potansiyelini artırmıştır. Uluslararası öğrenci ve öğretim elemanlarının ülkeler dağılımına bakıldığında oldukça büyük bir çeşitlilik gösterdiği, sayıları az da olsa hemen hemen her ülkeden öğrenci geldiği görülmektedir. Diğer taraftan önceki yıllarla karşılaştırıldığında ülke çeşitliliğinin her yıl giderek arttığı da dikkat çekmektedir. Bu durum gelecek açısından umut verici olup fırsatlar iyi değerlendirilmelidir.

Türkiye'de yükseköğretimde uluslararasılaşmanın güçlendirilmesi ve ülke için önemli katkılar sağlaması için iyileştirmeye ihtiyaç duyulan alanlar bulunmaktadır. İlk olarak, en fazla uluslararası öğrenciye ev sahipliği yapan ülkelere bakıldığında yükseköğretimdeki eğitim seviyesi arttıkça uluslararası öğrenci oranlarının arttığı görülmektedir. Ülkelerin araştırma kapasitesini artıran ve dolayısıyla kalkınmasında önemli rol oynayan lisansüstü programlarda uluslararası öğrenci oranlarının bariz bir şekilde arttığı görülmektedir. 2014 yılında OECD ülkelerinde lisansüstü programlarda okuyan uluslararası öğrenci sayısı 1.3 milyona ulaşmış olup, yüksek lisans ve eşdeğer programlardaki uluslararası öğrenci oranı %12, doktora ve eşdeğer programlardaki uluslararası öğrenci oranı %27'ler seviyesindedir (OECD, 2016). Bu, uluslararası öğrenci çekiminde lisansüstü programların ne kadar kritik olduğunu göstermektedir. Ülkemizde de bu oranlar, özellikle 2016-2017 yılı itibarı ile doktora programlarındaki oran, önceki yıllara göre önemli artışlar göstermiştir. Bu artışın istenilen seviyelere yükselmesi ve ülkemizin ekonomik gelişiminde de önemli katkılar sağlayabilmesi için özellikle doktora programlarının sürekli iyileştirilmesine büyük ihtiyaç duyulduğu ortadadır.

AR-GE aktivitelerine yapılan yatırım ile lisansüstü seviyede uluslararası öğrenci hareketliliği arasında kuvvetli bir ilişki bulunmakta olup doktora öğrencileri özellikle AR-GE'ye önemli yatırım yapan ülkelere yönelmektedirler. Örneğin, yükseköğretim kurumlarında AR-GE yatırımlarına öğrenci başına en yüksek yatırım yapan İsviçre, doktora seviyesinde en fazla uluslararası öğrenciye ev sahipliği yapan ikinci ülke konumundadır (OECD, 2016). Bu durum yükseköğretimden mezun öğrenci oranlarında da kendini göstermektedir. OECD ülkelerinde 2014 yılında lisans ve eşdeğer programlardan mezun olan öğrencilerin %7'sini, yüksek lisans ve eşdeğer programlardan mezun olan öğrencilerin %16'sını uluslararası öğrenciler oluştururken bu oran doktora ve eşdeğer programlardan mezun olan öğrencilerde %26'ya çıkmaktadır (OECD, 2016).

Bu nedenle ülkemizde lisansüstü programlarımız sadece YÖK'ün değil, Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Türkiye Bilimler Akademisi, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma

Kurumu (TÜBİTAK) ve diğer ilgili paydaşların ortak ilgisini talep etmektedir. Doktora meselesi bu kadar önemliken bu bağlamda tüm imkânların seferber edilmesi gerekmektedir. Örneğin, TÜBİTAK'ın 'teknoloji transfer ofislerini' destekleme programına benzer bir program oluşturularak ülkemizde doktora mezunu verme kapasitesi ve potansiyeli en güçlü üniversitelere doktora eğitimi kapasitesini güçlendirmek için önemli miktarda finansal kaynak sağlanabilir. Finansal kaynaklar mevcut doktora programlarının altyapılarının iyileştirilmesinde, kapasitesinin geliştirilmesinde, kalitesinin artırılmasında, akreditasyon süreçlerinde ve katkı veren öğretim üyelerinin finansal teşviklerinde de kullanılabilir. Böylece bu üniversitelerin zaten güçlü oldukları doktora programlarının daha da güçlendirilmesi ve görünümünü uluslararası arttırmaları sağlanarak uluslararasılaşmaya katkılarını üst seviyelere çıkartmaları desteklenebilir ve izlenebilir.

Yükseköğretimde uluslararasılaşma ile ilgili iyileştirilmesi gereken ikinci önemli alan, araştırma kapasitesi güçlü olan ve dünya üniversite sıralamalarına giren yükseköğretim kurumlarımızdaki uluslararası öğrenci ve öğretim elemanı oranlarının düşük olması ile ilgilidir. Bu üniversitelerimizdeki oranların hem artırılması hem de uluslararası eğilimlerle örtüşecek şekilde eğitim seviyesi arttıkça da uluslararası öğrenci oranlarının artması sağlanmalıdır. Ülkemizdeki tüm yükseköğretim kurumlarında uluslararası öğrenci ve öğretim elemanı olması oldukça sevindiricidir. Ancak, köklü geçmişe sahip ve özellikle lisansüstü programlar bakımından kapasitesi güçlü olan yükseköğretim kurumlarımızın uluslararası öğrenci çekmek için daha fazla çaba sarf etmesi gerekmektedir.

Yükseköğretimde uluslararasılaşma ile ilgili iyileştirilmesi gereken üçüncü önemli alan, uluslararası öğrencilerin geldikleri ülke dağılımları ile ilgilidir. Dünyada en fazla yurtdışına öğrenci gönderen ülkeler dağılımına bakıldığında en önemli kaynak ülkeler olan Çin, Hindistan ve Güney Kore gibi ülkelere yeterince öğrenci çekemediğimiz görülmektedir. Önümüzdeki yıllarda bu konuya özel önem vermek gerekmektedir. Özellikle Ekonomi Bakanlığı'nın yurtdışı tanıtım fuarları desteğinin bu ülkelere yönelik artırılması ve YÖK ile koordineli bir şekilde gerçekleştirilmesi bu bakımdan büyük önem arz etmektedir.

Son yıllarda Türkiye'de yükseköğretimde uluslararasılaşma ile ilgili araştırmalar ve yayınların arttığı görülmektedir (Özer, 2012; Şeremet, 2015; Olcay & Nasır, 2016; Özer, 2016a; Tekneci, 2016; Büyükgöze, 2016; Radmard, 2017). Tüm bunlara ilave olarak yükseköğretim sistemimiz içerisindeki uluslararası öğrencilerle ilgili her yıl nitelikli ve derinlemesine saha araştırmaları yapılmalı ve elde edilen bulgular ve veriler kamuoyuyla paylaşılmalıdır. YÖK'ün koordine ettiği ve tüm paydaşların katılımıyla gerçekleştirilen bilgilendirme ve sorunların tartışıldığı çalıştaylarda bu bulgular değerlendirilmelidir. Bu bağlamda YÖK tarafından 2017 yılında düzenlenen "Türk Yükseköğretim Sisteminde Suriyeli Öğrenciler" uluslararası konferansı iyi bir örnektir.

Sonuç olarak, Türkiye yükseköğretim sisteminde uluslararası öğrenci ve öğretim elemanı sayısında önemli artışlar sağlanmıştır. Bu artışlarda özellikle son yıllarda YÖK'ün halen dün-

yanın dört bir köşesinde ülkeler ve bölgeler bağlamında yükseköğretim sistemleri ile ortak ilişkileri geliştirecek çalışmalar yapması, projeler geliştirmesi ve süreçleri de yakinen takip etmesi etkili olmuştur. Diğer taraftan Ekonomi Bakanlığının yurtdışı tanıtım fuarlarına destek programlarının artmış olması, Kalkınma Bakanlığının Planlamalarda yükseköğretimde uluslararasılaşmaya verdiği öncelik, Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'nın sağladığı 'Türkiye bursları' ve diğer imkânlar ve Yunus Emre Enstitüsü'nün dünyanın farklı bölgelerindeki şubelerinin çalışmaları yükseköğretimde uluslararasılaşmaya odaklanmada önemli katkılar sağlamıştır. Yukarıda değinilen ve birbirini desteleyecek iyileştirme alanları ile ilgili atılacak adımlar, mevcut potansiyeli daha fazla güçlendirecektir. Böylece yükseköğretim kurumlarımızın elde edecekleri kazanımların ötesinde, bölgesinde ve dünyada artık önemli bir aktör olan Türkiye'nin yumuşak güç kullanımı bağlamında önemli bir enstrümanı daha aktif bir şekilde kullanabilmesi de sağlanmış olacaktır.

KAYNAKLAR

- Altbach P. G., & de Witt H. (2016). Now we face the (temporary?) end of American internationalism. *University World News, Issue 436, 11 November 2016*. Retrieved from <http://www.universityworldnews.com/article.php?story=20161110203906750>
- Altbach P. G., & Knight J. (2007). The Internationalization of Higher Education: Motivation and Realities. *Journal of Studies in International Education, 11*(3-4), 290-305. Retrieved from <http://www.pef.uni-lj.si/ceps/dejavnosti/sp/2011-06-02/Internac.%20HE%20-%20motivations%20and%20realities%20Altbach,%20Knight%2007.pdf>
- Büyükgöze H. (2016). Bir Etki Aracı Olarak Türk Yükseköğretiminin 'Yumuşak Güç' Bağlamında İncelenmesi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 6*(1), 41-49. Retrieved from <http://higheredu-sci.beun.edu.tr/text.php3?id=1693>
- Gür B. S., Çelik Z., Kurt T., & Yurdakul S. (2017). Yükseköğretime bakış 2017: İzleme ve değerlendirme raporu. Ankara: Eğitim-Bir-Sen Yayınları, Yayın No: 77.
- Knight J. (2007). Cross-border higher education: Issues and implications for quality assurance and accreditation. In global university network for innovation (GUNI), higher education in the World 2007: Accreditation for quality assurance: What is at stake?, pp. 134-146, New York: Palgrave Macmillan. Retrieved from <http://upcommons.upc.edu/bitstream/handle/2099/8109/knight.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- OECD, Education at a Glance 2015 (2015). OECD Indicators, Paris: OECD Publishing. Retrieved from http://download.ei-ie.org/Docs/WebDepot/EaG2015_EN.pdf
- OECD, Education at a Glance 2016 (2016). OECD Indicators, Paris: OECD Publishing. Retrieved from http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/education/education-at-a-glance-2016_eag-2016-en#.WdpZO7pul2w#page1
- Olcay G. A., & Nasır V. A. (2016). Yükseköğretimde uluslararasılaşma: En çok öğrenci alan ülkeler ve Türkiye perspektifinden 1999-2013 yıllarına bakış. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 6*(3), 288-297. Retrieved from <http://higheredu-sci.beun.edu.tr/text.php3?id=1718>

- Özer M. (2012). Türkiye’de Uluslararası Öğrenciler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 2(1), 10-13. Retrieved from <http://higheredu-sci.beun.edu.tr/text.php3?id=1658>
- Özer M. (2016a). How Turkey can compete with the global academic market. *The New Turkey*, 22 Kasım 2016. Retrieved from <http://thenewturkey.org/how-turkey-can-compete-with-the-global-academic-market/>
- Özer M. (2016b). The internationalization of higher education in Turkey: Realities, motivations and opportunities. *Insight Turkey*, 18(4), 53-63. Retrieved from http://w3.beun.edu.tr/dosyalar/2017/02/tek/the-internationalization-of-higher-education-in-turkey-realitiesmotivations-_EfMvdrV.pdf
- Özer M. (2016c). With brexit and the Trump election. Turkey has a chance to draw more international students. *The NewTurkey*, 26 Aralık 2016. Retrieved from <http://thenewturkey.org/with-brexit-and-the-trump-election-turkey-has-a-chance-to-draw-more-international-students/>
- Özer M. (2016d). Trump sonrası yükseköğretimde uluslararasılaşma sorunu. *Star Gazetesi*, 3 Aralık 2016. Retrieved from <http://www.star.com.tr/acikgorus/trump-sonrasi-yuksekogretimde-uluslararasılaşma-sorunu-haber-1164125/>
- Pitman J. (2016). International student numbers have been plummeting for years. Now what? *The Guardian*, 14 July 2016. Retrieved from <https://www.theguardian.com/higher-education-network/2016/jul/14/international-student-numbers-have-been-plummeting-for-years-now-what>
- Radmard S. (2017). Türk üniversitelerindeki uluslararası öğrencilerin yükseköğretim taleplerini etkileyen etkenlerin incelenmesi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 7(1), 67-77. Retrieved from <http://higheredu-sci.beun.edu.tr/text.php3?id=1738>
- Roslyn Kunin and Associates, Inc. (2016). Economic impact of international education in Canada- an update: final report. Retrieved from http://www.international.gc.ca/education/assets/pdfs/Economic_Impact_International_Education_in_Canada_2016_Update.pdf
- Şeremet M. (2015). Türkiye ve İngiltere yükseköğretimindeki uluslararasılaşma politikalarına karşılaştırmalı bir yaklaşım. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 5(1), 27-31. Retrieved from <http://higheredu-sci.beun.edu.tr/text.php3?id=1658>
- Tekneci P. D. (2016). Evolution of Turkish higher education system in the last decade. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 6(3), 277-287. Retrieved from <http://higheredu-sci.beun.edu.tr/text.php3?id=1717>
- UNESCO Institute for Statistics (2014). Global flow of tertiary-level students. Retrieved from <http://uis.unesco.org/en/uis-student-flow>
- Üniversiteler Arası Kurul (2016). Türkiye’de yükseköğretim ve uluslararasılaşma raporu. Ankara: Yükseköğretim Kurulu. Retrieved from <http://docplayer.biz.tr/19588950-Turkiye-de-yuksekogretim-ve-uluslararasılaşma.html>
- Yeung P. (2016). Theresa may ‘to further scrutinise student visas’ in immigration crackdown. *Independent*, 24 July 2016. Retrieved from <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/theresa-may-immigration-student-visas-brexit-uk-degrees-foreign-students-a7153246.html>
- Yükseköğretim Kurulu (YÖK) 2016-2017 öğretim yılı yükseköğretim istatistikleri (2017). Retrieved from https://istatistik.yok.gov.tr/yuksekogretimIstatistikleri/2017/2017_T1.pdf
- Weale S. (2016). Number of foreign undergrads at UK universities decreases. *The Guardian*, 15 December 2016. Retrieved from <https://www.theguardian.com/education/2016/dec/15/uk-universities-eu-ucas-foreign-undergrads>
- Wigmore T. (2016). Brexit poses threat to UK higher education business. *Politico*, 16 November 2016. Retrieved from <http://www.politico.eu/article/why-brexit-threatens-the-uks-business-of-higher-education-visa-student-immigration/>
- Wildavsky, B. (2010). *The great brain race: how global universities are reshaping the world*. Princeton: Princeton University Press.